

Der Soldatensender Oslo.

Tillegg til ”Da Königsberggradioen kom til Tveten Gård”(2003/2023)

AM-sendere i Norge under 2.verdenskrig

Red. Sverre Martinsen

Der Soldatensender Oslo.

Med okkupasjonen av Norge 9. april 1940 fikk Wehrmacht også innflytelse på norsk kringkasting og sendte i første omgang daglige nyheter, men snart også underholdningsprogrammer på tysk over NRKs kringkastingsnett.

De fleste radioer ble konfiskert i september 1941. Nordmenn kunne heller ikke høre på radio uten å risikere friheten. Det var imidlertid ganske mange ”illegale” lyttere, som ofte hørte på nyhetene fra «London Radio» (BBC Norwegian Service).

Lyttertallet til NRK ble derfor begrenset, og programinnholdet ble også preget av hvem som fremdeles hadde radioapparat. Sendingene fremsto etterhvert som en blanding av tradisjonelt NRK-stoff, og innhold relatert til fascistpartiet NS/Nasjonal Samling. Men NRK ble også delvis en tysk militærradiostasjon. Også tysk kultur ble promotert her.

Men fantes det også en dedikert tysk stasjon i hovedstaden? Denne oversikten ser ut til å være ganske dekkende:

Bilde: De tre store Tveita-blokkene, hver 40 meter høye, står der hvor den tyske radiostasjonen en gang var. De tre antennemastene var 60 meter høye, og sto nær enden av den nærmeste blokka.(Wilhelm Joys Andersen, 2010)

”Under krigen hadde tyskerne en radiostasjon på Tveten gård, antagelig opprettet i 1942 og drevet av mannskaper fra Luftwaffe. Dette var en alminnelig kringkastingsstasjon for tyskere i Norge, Soldatensender Nord. Det var en mellombølgesender med dekning både til Sør-Sverige og Danmark. Den sendte propaganda både på tysk og norsk, men hovedsakelig dansemusikk. Det ble anlagt flere brakker i tilknytning til senderen, underjordiske bunkere, piggrådsgjerder og en vaktstue. Midt i området var det tre 60 meter høye sendermaster av tre. De var kledd med bord, slik at man kunne klatre opp inni dem. Utvendig var de malt med vekslende røde og hvite felter, og de var bardunert med kraftige vaiere. Mastene ble revet kort etter frigjøringen. Vaktstua, en vaske- og tørkebrakke og en wc-brakke ble solgt sommeren 1946. Når de andre brakkene ble revet, er usikkert. Lenge var betongfundamenter til mastene synlige i terrenget.¹”

Senere forskning kan også tyde på at dette i hovedtrekk er korrekt, og her er litt mer om saken:

Radioanlegget på Tveten gård².

Bjørn Stenersen var nevø til Even Stenersen på Tveten gård. Stenersen forteller at et hemmelig radioanlegg på gården ble ferdigbygget i 1942. De 60 meter høye antennemastene var enda høyere enn de tre store Tveita-blokkene som står på området i dag. Området var inngjerdet med solid tysk piggråd. Det var hektisk aktivitet under byggeperioden, og mange norske anleggsarbeidere arbeidet der lenge. Men senere merket gårdsfolket lite til både tyskerne og radiostasjonen. Helt til noen få måneder før krigens slutt gikk det stille og rolig for seg.

Mye kan tyde på at denne senderen var ”Soldatensender Oslo”, med noen av de samme programmene som ble sendt på det okkuperte NRK-nettet, men mest med selvstendige programflater.

Omkring årsskiftet 1944/-45 ble det igjen store forandringer på Tveten og en tysk mobil kringkaster begynte sendinger 15.april 1945. Denne historien er fortalt utførlig i ”Hallo Norden! Da ”Königsberggradion” kom til Tveten Gård.”(Flere utgaver mellom 2003 og 2023, den siste på norsk.)

Programtilbud: Propaganda og underholdning.

Goebbels og ”Propagandaministerium”(ProMi) så tidlig verdien av kringkasting som et propagandainstrument og brukte radio spesielt for å nå de 300 000 Wehrmacht-soldatene og annet tysk personell som var stasjonert i Norge.

Det tyske programtilbudet var variert, med musikalsk underholdning («Wunschkonzert für die Wehrmacht» og «Deutsche Volkskonzert» med sanger og marsjer). Hallomannen for "Wehrmachtswunschkonzert" var Heinz Goedecke, som noen kaller legendarisk. Mange kjente artister opptrådte. «Lili Marleen» med Lale Andersen slo igjennom på Soldatensender Belgrad, men ble også spilt over Oslo. Hun sang også "Einmal nach Bombay". Det var også "Hohe Nacht der klaren Sterne" (Kinderchor), "Wer die Heimat liebt" (Herbert Groh), og "Klar zum Gefecht" ved Musikkorps Leibstandarte Adolf Hitler!

Men man sendte også reportasjer gjort av propagandatroppene fra soldatenes hverdag, fra det dramatiske til det rolige: "Untergang des Kreuzers "Blücher", "Weihnachten in Narvik", og soldater fortalte om inntrykk fra Oslo, som en tur med "Holmenkolbahn". Det var også "Wehrmachtbericht", og sensurerte nyhetsrapporter .

Utenom dette vet vi nå:

-Soldatensender Oslo hørte under en tysk propagandatropp.

-Fred Weyrich var nyhetsoppleser ved Soldatensender Oslo i 1944³.

-Gitta Lind sang over Soldatensender Oslo og satt fengslet i seks måneder på slutten av krigen. Etter hjemkomsten til Tyskland ble hun raskt en populær radiosanger på Nordwestdeutschen Rundfunk (NWDR)⁴

-Mer alvorlige konsekvenser kunne inntreffe for medvirkende, som da den populære bandlederen Heinz Wehner ble sendt til en straffebataljon på Østfronten for å ha overskredet grensene for hvilken jazzmusikk som kunne tolereres, også i de relativt trygge omgivelsene til Soldatensender Oslo. Han kom ikke tilbake fra krigen.⁵

-To musikere fra ProMi var på vei tilbake til Tyskland etter å ha underholdt tyske tropper i Norge. De fortalte på fergen Trelleborg-Sassnitz at deres oppgave var å lytte til britiske radiosendinger og kopiere de nyeste jazzlåtene på plater, hvorfra musikken ble skrevet ut for tyske band som øvde på å gjengi musikken så trofast som mulig. (Oslo) og andre tyske radiostasjoner kringkastet innholdet, ispedd både ekte engelske og tyske nyheter, men dette ble bearbeidet med et par linjer her og der med falske nyheter, i håp om at forskjellene mellom løgn og sannhet ville unnsnippe lytterens oppmerksomhet.⁶

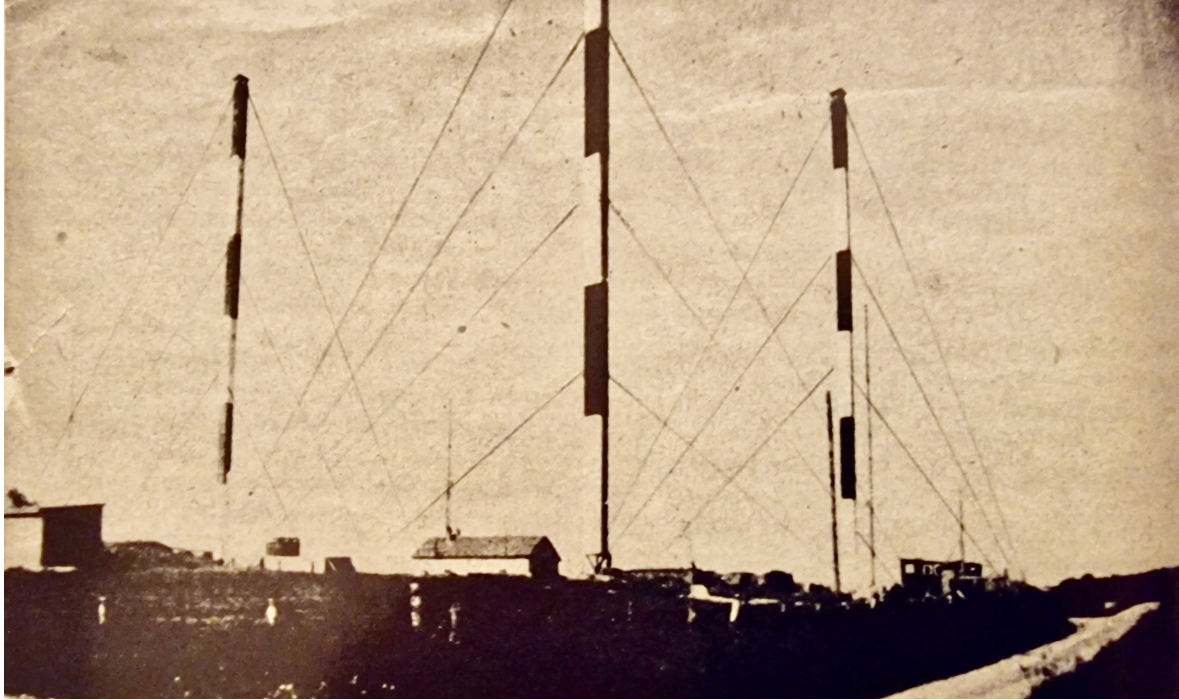
-Deutsche Rundfunkarchiv (DRA) har kunngjort at de har mottatt omkring 1500 lydfiler med musikk- og taleopptak gjort mellom 1940 og 1945 (med fokus på 1944) etter Soldatensender Oslo fra Norsk Rikskringkastings arkiv. Mestdelen av innholdet var produsert i Berlin. Med samlingen fulgte lysbilder, og blant medfølgende tekster finner vi: "Lieferung der PK-Produktion Berlin, Aufnahme des Reichs-Rundfunks. Zum Hören und Behalten..." Innholdet er stort sett i god stand.

For de fleste opptakene gjelder at det ikke handler om militære eller politiske programmer, men om sketsjer (eller 'Szenen', som det het en gang) med noen kjente skuespillere, eller korte foredrag om emner som: Was ist ein Weißbuch?, Die deutsche Ballade, Gesundes Luftbaden, Der Weltkrieg Englands (in 3 Folgen). Litt av stoffet er på norsk, men ingen saker fra det okkuperte Norge.⁷

Der Soldatensender Oslo, billedrevy:

"Heimat, deine Sterne" med Willy Schneider var populær blant okkupantene!

Bilde fra sommeren 1945 med den tyske radiostasjonen fra 1942. Fotografen kan ha stått med ryggen mot drengestua på Tveten gård vendt mot nordøst. Tidsvitnet Bjørn Stenersen har opplyst at veien godt kan være den gamle Tvetenveien. Vi ser piggrådgjerde, vaktstue og tre? andre bygninger og 3*60 m antennemaster. (Röster i Radio, nr.31, 29.juli 1945.)

Bilde: Han klatret til topps i masten på 60 meter. Fra en av radiomastene på Hellerud etter freden 1945. Utsyn mot Haugerud og Trosterud. Henrik Dedichen©.

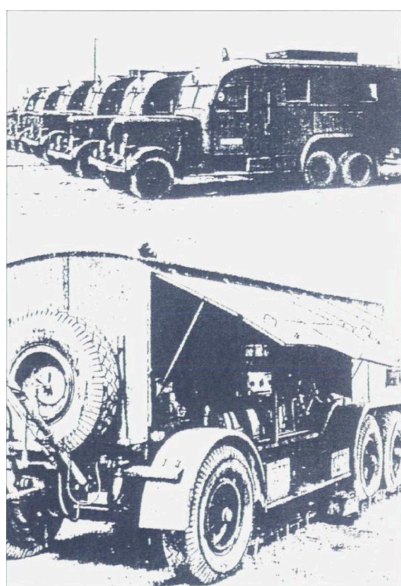
Bilde fra 1949. Vi ser Tveten gård til v. i bakgrunnen og Nordre Hellerud, Lilleaker-Østensjøbanen med "gullfisk" fra Oslo Sporveier på Hellerud stasjon, og hus i Låveveien og Dalbakkveien. Fotograf Peter Scheffer Dahl kan ha stått i nærheten av Peter Aas' vei/Nordre Skøyen hovedgård. 4 år før ville vi ha sett senderanlegget på jordet i midten av bildet. (digitaltmuseum.no)

Bilde: Tveten gård, Tvetenveien 101 i 1960. På jordet til høyre mot skrenten lå den tyske radiostasjonen 1942-1944, og så Sender "L"/Königsbergradioen mot slutten av krigen. Foto: Kruse/Widerøe.

Bilde: Prospektkort fra Tveita 1971. (digitaltmuseum.no)

Bilde: Sender "L" var betegnelsen på den mobile radiostasjonen som ankom Hellerud/Tveten i 1945. I Røster i Radio sin artikkel "Storstation på hjul" 29. juli 1945 er fortalt om hvordan "Königsbergstradion" (som den var kjent som på svensk) kunne komme tilbake på luften fra Norge en kort stund de siste ukene av 2.verdenskrig etter flere års virksomhet som propagandasender på kontinentet. Senere ble "L" brukt som vikarsender på LKA Vigra Kringkaster høsten 1945-våren 1948.
(Erik Julsrud sr. sin samling.)

NOTER OG KILDER:

¹ https://oslobyleksikon.no/side/Tveten_g%C3%A5rd

² Stenersen ble intervjuet av den eminente lokalhistorikeren Bjørn H. Syversen i ”Hallo Norden!” Tyske propagandasendinger fra Hellerud/Tveten under krigen”, Groruddalen historielag Årbok 2004 s.15-23”, og Radiomastene på Tveita”, Hellerud Historielag, ”Ved postkassene” 1/2005.©

³ https://www.memorymagazin.de/w/fred_weyrich

⁴ <https://www.feuilletonscout.com/statt-kino-gitta-lind>

⁵ Kater, Different Drummers, s.176.

⁶ Jazz var det flere meninger om! Will Studdert: The Jazz War: Radio, Nazism and the Struggle for the Airwaves in World War II, som bygger på: Music Goes to War. How Britain, Germany and the USA used Jazz as Propaganda in World War II.

BBC WAC R27/73/1 K.A. Wright to Overseas Music Director, ‘Use by Germany of British Music’, 10th July 1942.

Se også: Horst J.P.Bergmeier og Rainer E.Lotz: Hitler's Airwaves. The inside book of Nazi Radio Broadcasting and Propaganda Swing, Yale University Press, New Haven, CT/London, Storbritannia, ISBN 0-300-06709-7.

⁷ https://rundfunkundgeschichte.de/assets/RuG_1981_4.pdf

Nettadresse:

Soldatensender Oslo: www.stellamaris.no/soldatoslo.pdf

Se ellers om:

Soldatensender Lappland: www.stellamaris.no/soldatlappland.pdf

RRG/DES ”Schweden-Program 1939-1945: www.stellamaris.no/konigs1.pdf

Den originale artikkelen fra 2003 er fremdeles tilgjengelig i original engelskspråklig utgave:

www.stellamaris.no/konigs.pdf

Hovedartikkelen ”Da Königsbergradioen kom til Tveten Gård”:

www.stellamaris.no/konigs2023.pdf

Bilde: Tveita med Furusetbanen i 1974. Bak den blokken som er lengst unna stod radiostasjonen.(Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek.)